

היום נלמד בעזרת ה':

חולין דף קיט

(בעמ' הקודם)

אמר רב, אין יד לפחות מכזית: אם יש אוכל פחות מכזית, כגון חצי זית בשר ויש לו 'יד', והוא נמצא יחד עם אוכלין שיש בהם 'כביצה', ונגעה טומאה ב'יד', הכל טהור, שכיון שאין בעיקר הבשר כזית אין היד המחוברת לו נחשבת כ'יד' להכניס ולהוציא את הטומאה.

ואין שומר לפחות מכפול: 'פול' הוא מין קטניות, והוא קטן בהרבה מכזית. כגון עצם שיש בתוכה מוח פחות משיעור 'כפול' והוא נמצא יחד עם אוכלין כביצה, אין לו דין 'שומר' להכניס ולהוציא את הטומאה. אבל לכפול יש שומר.

ורבי יוחנן אמר, יש יד לפחות מכזית, ויש שומר לפחות מכפול: אבל אין 'יד' לאוכל שהוא פחות משיעור כפול.

קושיא על רב: **מיתיבי:** למדנו בתוספתא - שני עצמות של מת שיש עליהם שני חצאי זיתים מבשר המת, והכניס את ראשי העצמות שאין עליהם את הבשר לתוך הבית, והבית מאהיל על העצמות ולא על הבשר, הבית טמא, כלומר שהמאהיל על ה'יד' (= העצמות) כאילו מאהיל על הבשר, ונמצא שכאילו הוא האהיל על כזית מבשר המת, והדין הוא שהמאהיל על כזית מבשר המת נטמא. יהודה בן נקוסא אומר משום רבי יעקב, אם היתה כאן עצם אחת שבראשה יש כזית בשר הייתי מודה לך שיש לו 'יד' להביא את הטומאה לבית, אבל כאן הרי אין כזית בשר בכל עצם, וכיון שאין 'יד' לפחות מכזית הבית טהור. ע"כ התוספתא.

כעת הגמ' מבארת את הקושיא על רב:

ורב, האי במאי אוקים לה? אי ביד קשיא רישא, אי בשומר קשיא סיפא: רב שסובר שאין יד לפחות מכזית ואין שומר לפחות מכפול, איך יעמיד את התוספתא? והרי אם הוא יעמיד את התוספתא במקרה שאין בעצם מוח אבל יש כזית בשר

בראשה האחד של העצם, ועל זה אמרה הרישא (= דעת תנא קמא בתוספתא) שהבית טמא, נמצא א"כ שיש יד לפחות מכזית (ולכן הבית טמא), וא"כ קשה על רב שאמר שאין יד לפחות מכזית.

ואם הוא יעמיד את התוספתא במקרה שיש בעצמות מוח, והכניס את שני ראשיו שניין בתוכן מוח לתוך הבית, והבית טמא כיון שיש 'שומר' לחצי זית (= שלמרות שהמוח לא נכנס לתוך הבית, השומר מכניס ומוציא את הטומאה ומביאה לתוך הבית), ועל זה אמרה הסיפא (= יהודה בן נקוסא בתוספתא) שהבית טהור, נמצא א"כ שאין שומר לחצי זית, וא"כ קשה על רב שאמר שיש שומר לחצי זית (= רב אמר שאין שומר לפחות מכפול אבל לכפול יש שומר, וחצי זית הוא יותר מכפול, א"כ לדעת רב יש לו דין שומר).

תירוץ: איבעית אימא בשומר, איבעית אימא ביד. איבעית אימא ביד, איבעית אימא בשומר. איבעית אימא ביד והוא דאמר (כרבי יהודה) בן נקוסא: אם תרצה תוכל לתרץ שהתוספתא עוסקת בעצמות שאין בהם מוח ויש עליהם בשר פחות מכזית, ות"ק ויהודה בן נקוסא נחלקו האם יש יד לפחות מכזית, ורב שאמר שאין יד לפחות מכזית סובר כיהודה בן נקוסא שמטהר את הבית. כלומר יהודה בן נקוסא מטהר את הבית כיון שהוא סובר שאין יד לפחות מכזית, כדברי רב. וכן הוא מודה שיש שומר לפחות מכזית, וגם זה כדברי רב הסובר שאין שומר לפחות מכפול, אבל לכפול יש שומר למרות שהוא פחות מכזית.

ואיבעית אימא בשומר, והוא דאמר כתנא קמא: ואם תרצה תוכל לתרץ שהתוספתא עוסקת בעצמות שיש בהם מוח פחות מכזית, ות"ק ויהודה בן נקוסא נחלקו האם יש שומר לפחות מכזית, ורב שאמר שיש שומר לפחות מכזית סובר כתנא קמא שמטמא את הבית. כלומר ת"ק מטמא את הבית כיון שהוא סובר שיש שומר לפחות מכזית, כדברי רב. וכן הוא מודה שאין יד לפחות מכזית, וגם זה כדברי רב.

ור' יוחנן אמר כולה ביד, והוא דאמר כת"ק: התוספתא עוסקת בעצמות שאין בתוכם מוח, שהן יד לבשר, ורבי יוחנן סובר כתנא קמא שיש יד לפחות מכזית אבל לא לפחות מכפול. ואי אפשר להעמיד את התוספתא לפי רבי יוחנן בשומר, שהרי לדעתו (לעיל בעמ' הקודם) יש שומר גם לפחות מכפול, ובתוספתא משמע

שאפילו לדעת תנא קמא אמנם יש שומר לפחות מכזית אבל לא לפחות מכפול, ובהכרח מדובר ביד.

קושיא על רב: למדנו בתוספתא - רבי יהודה אומר - קולית (= העצם העליונה של הירך, ותמיד יש בה מוח) שיש עליה כזית בשר, אותו 'גורר' את כל הקולית לטומאה, כלומר שאם הקולית נמצאת יחד עם אוכלין בשיעור כביצה, ונגע שרץ במקום כל שהוא בקולית, הבשר נטמא כיון שהקולית 'גוררת' את הטומאה לבשר שעליה. אחרים אומרים - אפילו אם יש עליה בשר רק כשיעור פול, אותו פול גורר את כל הקולית לטומאה. ע"כ התוספתא.

הגמ' מבארת את הקושיא:

ורב האי במאי מוקים לה? איך רב יעמיד את התוספתא? אם בקולית שהיא יד בלבד, דהיינו שיש עליה בשר בצד אחד ואין בתוכה מוח, א"כ הסיפא (= אחרים) שאמרה שאפילו כשהבשר הוא כפול משמשת לו עצם הקולית בתור יד קשה על רב, שהרי רב אמר שאין יד לפחות מכזית.

ואם הוא יעמיד את התוספתא בשומר מחמת המוח שבתוכה, הרישא (= רבי יהודה) תהיה קשה, שרבי יהודה אמר שדוקא אם יש בה כזית בשר היא 'גוררת', והרי רב אמר שיש שומר אפילו לפחות מכזית.

תירוץ: איבעית אימא ביד, ורב סובר כרבי יהודה, ומודה רב שלדעת אחרים יש יד גם לפחות מכזית.

ואיבעית אימא בשומר, ורב סובר כאחרים, ומודה רב שלדעת רבי יהודה יש שומר רק לכזית.

ורבי יוחנן אמר כולה בשומר, ורבי יוחנן סובר כאחרים, ולדעת רבי יהודה יש שומר רק לכזית.

קושיא: כאחרים? הא כפול קא אמרי! וכי רבי יוחנן סובר כמו אחרים, והרי אחרים אמרו דווקא כפול, ואילו לרבי יוחנן יש שומר אפילו לפחות מכפול.

תירוצו: אידי דקאמר ת"ק: באמת אחרים סוברים שאפילו בפחות מכפול יש לו דין שומר, אלא אגב שאמר תנא קמא שיעור של כזית אמרו גם אחרים שיעור של פול, אבל באמת זה לאו דווקא.

אמר רבא: יש גם לדייק מלשון התוספתא שהיא עוסקת בשומר, שהיא אמרה 'קולית' שבדרך כלל יש בתוכה מוח, והקולית היא 'שומר' למוח, ואם התוספתא עוסקת ביד, הרי הוא הדין בכל עצם שיש עליו בשר, ומדוע היא אמרה דווקא קולית, אלא משמע שהיא עוסקת בשומר.

איתמר, רבי חנינא אמר: מה שאמרו אחרים 'כפול' זהו השיעור, אבל בפחות מכפול אין לו דין שומר, וזה כדעת רב.

ורבי יוחנן אמר: אין זה השיעור בדווקא, אלא אפילו בפחות מכפול יש לו דין שומר.

קושיא: אין זה שיעור? והא קתני כפול! איך יתכן שאין זה השיעור בדווקא, והרי אחרים אמרו כפול.

תירוצו: אידי דקאמר תנא קמא שיעורא, קאמרי אינהו נמי שיעורא: ובאמת השיעור הוא לאו דוקא, שכך היתה קבלה בידו של רבי יוחנן, שמה שאחרים אמרו "כפול" הוא לאו דוקא.

קושיא על רב: תא שמע: למדנו במשנה במס' עוקצין - אם יש שרביט (- תרמיל) שיש בו רק פול אחד או גרגיר קטנית אחת, לדעת ת"ק השרביט טהור מלקבל טומאה או להוציא טומאה (לאוכל שנוגע בו). לדעת רב"ע שרביט של פול אכן טהור, אבל שרביט של קטנית טמא ומטמא, כי גרגירי קטנית הם דקים וקשה לנקות אותם והוא מעוניין שישארו בשרביט שלהם ועל ידי כך יוכלו למשמש בהם. מה שאין כן גרגירי של פול שהם גדולים נוח למשמש בהם והם לא צריכים את השרביט. נמצא שיש שומר לקטניות שהן פחות מכפול, וקשה על רב שאמר אין שומר פחות מפול.

תירוצו: כדאמר רב אחא בריה דרבא (- לקמן על קושיא אחרת) **'בקולחא ומשום יד'**, גם כאן המשנה במס' עוקצין מדברת 'בקולחא', דהיינו שנגע השרץ בקלח שהשרביטים מחוברים אליו, ולא בשרביטים עצמם, והנידון הוא משום יד ולא משום שומר, שהקלח משמש כיד לשרביטים ולקטניות שבתוכן, ומביא עליהם את

הטומאה, והרי הוא יד ליותר מכזית, לפי שבכל השרביטים יחד יש בהם קטניות בשיעור יותר מכזית.

ומאי 'במשמושן' שאמר רבי אלעזר בן עזריה? (שהרי לפי תירוץ הגמרא שמדובר ביד, הוא מטהר בפולים אפילו את היד שלהם, לפי שאין לו צורך לאחוז בהם, והוא מטמא את היד של הקטניות מפני שהוא רוצה במשמושן, וא"כ אי אפשר לפרש כמו שחשבנו שהוא רוצה במשמוש הקטניות באמצעות השרביטים, שזו סברא בשומר ולא ביד), **בתשמישן!** כלומר שמשמש באותו קלח כיד לשרביטים, אבל בפול הואיל והוא גס, לא איכפת לו לטלטל את הפולין בעצמם בלי השרביטים, ולכן אין לקלח שלהן דין יד.

קושיא על רב: ת"ש דתנא דבי רבי ישמעאל: נאמר בתורה לגבי טומאת אוכלין "וְכִי יִפֹּל מִנֶּבֶלְתָּם עַל כָּל זֶרַע זֵרֹעַ אֲשֶׁר יִזְרַע", דהיינו כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה, זורעים חיטה בקליפתה ושעורה בקליפתה ועדשים בקליפתן, ולכן גם הקליפה (שהיא 'שומר') מצטרפת לשיעור 'כביצה'. נמצא שיש דין שומר גם לאוכל שהוא פחות מכפול, וקשה על רב שאמר שאין שומר לפחות מכפול.

תירוץ: בריה שאני: גרגירי חיטה ושעורה כשהם שלמים הם נחשבים ל"בריה" בפני עצמה, והם חשובים, ולכן כולם מודים שאפילו בפחות מכפול יש להם דין שומר, ורב שאמר שדוקא בכפול יש דין שומר, דיבר בדבר שאינו 'בריה', כגון שומר לחצי פול, או לבשר פחות מכפול.

*

בעי רב אושעיא - שני שומרין מהו שיצטרפו? האם הם מצטרפים לאוכל שבתוכם להשלים לשיעור כביצה?

קושיא: היכי דמי: איך מדובר? אם מדובר בפרי אחד שיש עליו שומר הנמצא מעל שומר. לא יתכן! כי האם יש שומר על גב שומר? (כלומר האם העליון נחשב שומר?), והרי במשנה להלן כתוב שלא.

שלוש קליפות בבצל: הבצל עשוי מקליפות אחת על השניה. הקליפה הפנימית הראשונה הראויה לאכילה, בין אם היא שלמה ובין אם היא 'קדורה' - מנוקבת (יש בה חורים), מצטרפת להשלים את השיעור, כי היא בעצמה אוכל. הקליפה

האמצעות שהיא הקליפה הצהובה שמעליה, אם היא שלמה היא מצטרפת מדין שומר, אבל אם היא נקובה אינה מצטרפת, כי היא לא שומרת על הפרי. והקליפה החיצונה שהיא הקליפה שמעליה, בין כך ובין כך היא טהורה, משום שהיא לא נצרכת לשמירה, ואין שומר על גבי שומר.

תשובה: רב אושעיא שומר אוכל וכו': רבי אושעיא מדבר על מקרה אחר. על אוכל שיש לו שומר שחילק אותו לשני חלקים. או על שני בצלים קטנים שלכל אחד יש שומר בפני עצמו. והוא מסתפק האם מכיון שכל קליפה מגינה רק על הבצל שלה ולא על הבצל השני, השומרים לא מצטרפים. או מכיון שכל קליפה מגינה על הבצל שלה, הם מצטרפים ביחד לשיעור.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק של רבי אושעיא:

תא שמע רבי אלעזר בן עזריה: זו הבריייתא שהובאה למעלה. אם יש שרביט (= תרמיל) שיש בו רק פול אחד או גרגיר קטנית אחת, לדעת ת"ק השרביט טהור מלקבל טומאה או להוציא טומאה (לאוכל שנוגע בו). לדעת ראב"ע שרביט של פול אכן טהור, אבל שרביט של קטנית טמא ומטמא. והטעם, כי גרגירי קטנית הם דקים וקשה לנקות אותם, והוא מעוניין שישארו בשרביט שלהם ועל ידי כך יוכלו למשמש בהם. מה שאין כן גרגירים של פול שהם גדולים, נוח למשמש בהם והם לא צריכים את השרביט.

והרי לא יתכן ששרביט שיש בו רק גרגיר אחד יקבל טומאה, כי אין בו שיעור של כביצה. ובהכרח מדובר בכמה שרביטין שבכל אחד יש גרגיר. ואם כן מוכח ששני שומרים על שני מאכלים מצטרפים!

דחיי: אמר רב אחא בריה דרבא בקולחא ומשום יד, ומאי במשמישן? בתשמישן: מדובר בקלח אחד שיש בו הרבה שרביטין, שבכל אחד יש גרגיר אחד. והנושא כאן אינו 'שומר' אלא 'יד', כלומר שלקלח יש דין של 'יד'. וראב"ע שאמר "מפני שרוצה במשמושן" מתכוון ל"תשמישן", כלומר הקלח נחשב 'יד' כי נוח להשתמש בו כדי לתפוס את כל השרביטין המחוברים בו.

ת"ש דתנא דבי רבי ישמעאל: נאמר בתורה לגבי טומאת אוכלין "וְכִי יִפֹּל מִנְּכֶלְתָּם עַל כָּל זֶרַע זָרוֹעַ אֲשֶׁר יִזְרַע", דהיינו כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה,

זורעים חיטה בקליפתה ושעורה בקליפתה ועדשים בקליפתן. ולכן גם הקליפה (שהיא 'שומר') מצטרפת לשיעור 'כביצה'!

והרי חיטה אחת אינה יכולה לקבל טומאה כי אין בה שיעור. אלא בהכרח מדובר בהרבה גרגירים שהקליפות שלהם מצטרפות לשיעור. אם כן מוכח ששני שומרים מצטרפים!

דחייה: כדאמר רב אחא בריה דרבא בקולחא ומשום יד, הכא נמי בשדרה ומשום שומר: כמו שדחינו למעלה שמדובר בקלח של שרביטין (והטומאה משום 'יד'), בדומה לכך יש לומר גם כאן. מדובר בשכולת שלימה, וכל הגרגירים צריכים אחד את השני כי אם גרגיר אחד נופל, נופלים כולם. ולכן כל השכולת נחשבת לשומר אחד.

קושיא: בשלמא עיליתא צריכי לתתיתא אלא תתיתא מאי צריכי לעיליתא? אמנם הגרגירים העליונים צריכים את התחתונים כי אם אחד מהם יפול יפלו כל העליונים. ולכן התחתונים הם 'שומר' על העליונים. אבל למה התחתונים צריכים את העליונים? **תירוץ: בחד דרא:** אכן מדובר רק על שורה אחת של גרגירי חיטה, שכל הגרגירים שבשורה שומרים זה על זה. **קושיא: ומי איכא כביצה אוכלין בחד דרא?** האם יתכן שיהיה שיעור של כביצה בשורה אחת של גרגירי חיטה? **תירוץ: בחטי דשמעון בן שטח:** מדובר על תקופתו של שמעון בן שטח שאז היו גרגירי חיטה בגודל כליות של שור הגדול.

השתא דאתית להכי, חדא חטה נמי בחטי דשמעון בן שטח: אם כבר העמדת בתקופתו של שמעון בן שטח, אין צורך להעמיד בשורה של חיטים. אלא רבי ישמעאל מדבר על גרגיר חיטה אחד, כי אפילו בגרגיר אחד כבר היה שיעור כביצה.

*

גופא - שני עצמות וכו'.

הגמרא חוזרת לדברי הברייתא לעיל. שתי עצמות של מת שיש עליהם שני חצאי זיתים מבשר המת, והכניס את ראשי העצמות שאין עליהם את הבשר לתוך הבית, והבית מאהיל על העצמות ולא על הבשר, **לדעת ת"ק** הבית טמא, כי הבית מאהיל על ה'יד' (= העצמות) והרי זה כאילו מאהיל על הבשר, והבית נטמא. **לדעת יהודה**

בן נקוסא אם היתה כאן עצם אחת שבראשה יש כזית בשר, אכן יש לה 'יד' להביא את הטומאה לבית. אבל כאן הרי אין כזית בשר בכל עצם, וכיון שאין 'יד' לפחות מכזית, הבית טהור. על כל פנים לכו"ע העצם היא 'יד' לכזית בשר.

אמר ריש לקיש: לדעת ריש לקיש כל זה דוקא בעצם, אבל שיערה אחת אינה 'יד' כי אם ירצה להרים את הבשר על ידי השיערה היא תתנתק מהבשר. אבל יש לשיערה דין של שומר. (יש הבדל בין יד לשומר. אם השיערה היא 'יד' אם כן בכל מקרה היא מעבירה טומאה. אבל אם היא 'שומר', רק אם הבשר נמצא כנגד השיערה היא מעבירה טומאה, אבל אם השיערה מחוכרת לעור המחובר לבשר בצד של העור שלא כנגד הבשר, היא לא מעבירה טומאה). לדעת רבי יוחנן אפילו שיערה אחת היא 'יד' (ולכן היא מביאה טומאה גם אם נגע בשיערה הנמצאת שלא כנגד הבשר).

איתיביה ר' יוחנן לר"ל: מהמשנה לקמן. עור שיש עליו כזית בשר, הנוגע בחוט בשר היוצא ממנו, או בשיערה שכנגדו, טמא. ולכאורה הוא טמא משום שהשיערה היא 'יד'. דחייה: לא, משום שומר.

קושיא: ומי איכא שומר על גבי שומר? והרי השיערה נמצאת על העור, והעור הוא כבר שומר. תירוץ: **חלחולי מחלחל:** השיערה מחלחלת ועושה נקב בתוך העור עד הבשר עצמו, ולכן היא השומר הראשון.

קושיא: מתקיף לה רב אחא בר יעקב: אם השיערה עושה נקב בעור, איך אנו כותבים תפילין על קלף? והרי צריך לכתוב 'כתיבה תמה' שלימה בלי חור. תירוץ: **אשתמיטתיה:** נשמט ממנו מה שאמרו החכמים בארץ ישראל, שכל נקב שהדיו עובר עליו אינו נחשב 'נקב'. והנקב של השיערה הוא קטן מאד.

תירוץ אחר על קושיית רבי יוחנן על ריש לקיש:

ואיבעית אימא: אכן השיערה מטמאת משום יד, ואין קושיא על ריש לקיש, כי מדובר במקרה שהוא מחזיק הרבה שערות ביחד, שאז כל השערות ביחד נחשבות 'יד' לבשר. וכמו שאמר רבי אלעא לגבי מלאי (= זקן) של שיבולת, שמדובר שמחזיק הרבה זקנים של שבולים ביחד.

והיכא אתמר דר' אלעא? היכן נאמרו דבריו? על המשנה בעוקצין 'מלאי שבשבלים (=זקן השבולים) מיטמאין ומטמאין, ואין מצטרפין'. כי יש להם דין יד ולא דין שומר. וקשה על כך למה ה'מלאי' משמש? והרי השיער הזה נתלש אם מחזיקים בו. ותיירץ רבי אלעאי שבדובר 'במלאי שבין המלאים' כלומר שמחזיק זקן של הרבה שבולים ביחד.

נוסח אחר בסוגיא:

לישנא אחרינא: לאחר שהקשה רבי יוחנן על ריש לקיש, והתירץ ששערה אינה מטמאת משום יד אלא משום שומר. אומרת הגמרא 'הכי נמי מסתברא וכו'. כך מסתבר לומר שהשערה היא שומר. כי אם תעלה בדעתך שהיא יד, וכי שערה אחת למה היא משמשת?

דחייה: כדאמר ר' אלעא במלאי שבין המלאין, הכא נמי בנימא שבין הנימין: מדובר שאוחז בהרבה שערות ביחד. כנ"ל.

והיכא איתמר דר' אלעאי? אהא דתנן המלאי שבשבלים מיטמאין ומטמאין ואין מצטרפין. **מלאי למאי חזי?** אמר רבי אלעאי במלאי שבין המלאים: כנ"ל.

נוסח אחר במחלוקת ר"י ור"ל:

ואיכא דמתני לה אמתניתין: יש אומרים שהמחלוקת אינה על הברייתא, אלא על המשנה. המשנה אומרת העור והרוטב והקיפה וכו' מצטרפין לטמא טומאת אוכלין. והיינו משום שהעצם הוא שומר ולכן הוא מצטרף, (כי יד רק מביאה ומוציאה את הטומאה אבל לא מצטרפת). ועל כך אמר ריש לקיש שדוקא עצם הוא שומר ולא שערה. ורבי יוחנן חולק ואומר שגם שערה היא שומר.

המשך הסוגיא שונה במקצת מהנוסח הקודם, אבל הביאור לא השתנה. ואנו מביאים את הגמרא שוב (ללא הביאור).

אמר ליה ר"ל לר' יוחנן - ומי איכא שומר על גבי שומר? תירוץ: חלחולי מחלחל.

מתקיף לה רב אחא אלא מעתה תפילין היכי כתבינן? הא בעינן כתיבה תמה וליכא! תירוץ: אישתמיטתיה הא דאמרי במערבא כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב.

איתיביה ר' יוחנן לריש לקיש - 'עור שיש עליו כזית בשר הנוגע בציב היוצא ממנו ובשערה שכנגדו טמא'. מאי לאו משום שומר! דחיה: לא משום יד. קושיא: נימא אחת למאי חזיא? תירוץ: כדאמר רבי אילעא במלאי שבין המלאין, הכי נמי בנימא שבין הנימין.

שאלה: והיכא איתמר דרבי אילעא? תשובה: אהא דתנן 'המלאי שבשבלין מטמאין ומיטמאין ואין מצטרפין'. מלאי למאי חזיא? אמר רבי אילעא במלאי שבין המלאין.